
REFLECȚII ASUPRA UNOR AFIRMAȚII PRIVIND RĂSPÂNDIREA AMFORELOR GRECEȘTI ÎN MEDIUL GETIC

Natalia Mateevici

Pe parcursul mai multor ani, investigând subiectul importurilor grecești în mediul barbar din nord-vestul pontic, mă confruntam cu problema determinată de lipsa specialiștilor în acest domeniu în Republica Moldova. Ori de câte ori era nevoie să-mi verific traiectoria investigațiilor, eram pusă în situația de a apela la consultațiile marilor specialiști din afara țării, atât privind morfologia amforelor propriu-zise (în special S.Iu. Monachov, S.Iu. Vnukov), cât și lucrările cercetătorilor specializați în epigrafie amforistică (Y. Garlan, M. Debidour, N. Jefremov, V.I. Kats, N. Badoud, G. Finkielsztejn etc.). Mare mi-a fost mirarea, aflând, că în R. Moldova a mai apărut încă un „amforolog” – A. Levinschi. Luând ca bază monografia subsemnatei *Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr.*, Chișinău, 2007, dânsul a încercat să revadă nu numai perioadele de pătrundere a amforelor grecești în această regiune și evoluția relațiilor greco-barbare (în special relațiile cu geții), dar s-a și aventurat în re-datări, noi atribuirii ale diverselor amfore unor sau altor tipuri amforistice (a se vedea: *Греческие амфоры на гетских памятниках лесостепи Днестровско-Прутского междуречья – центры и ритмы поступления*, publicată în revista *Stratum-plus*, nr. 3, 2012, p. 245-274). Lucru salutar, la prima vedere, dacă nu ar fi fost făcut de un nespecialist în amforă grecească. Având ca teză de pornire „prezența geților în aceste teritorii doar până în al treilea sfert al sec. IV a. Chr.”, autorul a încercat să ofere propria „analiză” a răspândirii amforelor grecești în mediul getic.

E regretabil, că autorul nu folosește în studiul său materialele provenite din cetățile getice din interfluviul Prut-Siret și analizează doar artefactele din mediul getic din arealul Prut-Nistru, divizând totodată importul amforistic grecesc din aceeași perioadă adus în mediul scitic și cel getic.

De la început, același autor încearcă să facă o analiză fiecărei grupe de amfore grecești, conducân-

du-se după caracteristicile ambalajului fiecărui centru producător.

Vom încerca și noi să urmărim această cale anevoioasă și să ținem pasul cu autorul publicației menționate, oprindu-ne la fiecare pasaj, care ne-a trezit multiple întrebări, urmând același traseu, propus de A. Levinschi, adică analiza ambalajului amforistic în funcție de centrele de producere.

Chiar din start autorul menționează, precum că un fragment de picioruș de amforă samiană nu este amintit în publicația privind materialul amforistic de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002) și apare doar în monografia subsemnatei din 2007. Doresc să menționez, în acest context, că nu este primul caz, când în timpul cercetărilor o piesă sau alta poate fi trecută, neintenționat, cu vederea. Contează în cele din urmă faptul că piesa a fost totuși găsită și plasată în circuitul științific. Menționând amforele de **Samos** descoperite în habitatul getic, se afirmă, că toate fragmentele amforistice, descoperite aparțin doar vaselor timpurii, care datează din al treilea sfert - sfârșitul sec. VI a. Chr., mai mult ca atât, chiar se specifică, că toate fragmentele aparțin unui singur tip de amforă samiană – tip I-B (p. 244), perioada de circulație a căruia este într-adevăr cea indicată, doar că (posibil în neștiință de cauză), Levinschi nu acorda atenția cuvenită caracteristicilor morfologice ale acestor fragmente și anume, că atât forma, cât și lățimea piciorușelor de amforă (care reprezintă un bun indicator cronologic), aparțin unui alt tip amforistic – tipului II, a cărui datare revine sfârșitului sec. VI - începutului sec V a. Chr.

Amforele de **Chios**, la fel sunt supuse unei analize, pe care autorul o consideră detaliată, menționând din start, după părerea noastră – greșit, că cele două fragmente de buze de amfore timpurii cu gâtul umflat, de la Butuceni, aparțin unui singur vas (p. 245), ceea ce nici pe departe nu corespunde realității, întrucât sunt doua fragmente

a două vase, care aparțin aceluiași tip de amforă chiotă cu gâtul umflat, iar A. Levinschi, la o mai atentă studiere a desenelor, ar fi observat cu ușurință unele mici particularități morfologice, care ne-au permis să afirmăm că sunt fragmente de la două vase diferite, care aparțin aceluiași tip de amforă chiotă cu gâtul umflat. Aceeași „neatenție” el o dovedește și în raport cu o altă piesă de amforă timpurie, de la Hârtopul Mare, pe care dânsul o atribuie tipului III-C, datând-o cu al treilea - al patrulea sfert al sec. V a. Chr. (p. 245). Din punctul nostru de vedere (și nu numai), respectivul artefact aparține tipului III-B, care este datat cu prima jumătate - mijlocul sec. V a. Chr. Atragem atenția colegului nostru că principala caracteristică a amforelor chiote cu gâtul umflat de tipul III-C este aplatizarea gâtului umflat și un brâu incizat, care conturează partea de jos a umflăturii, ceea ce lipsește cu desăvârșire la exemplarul de la Hârtopul Mare. Trăgând o mică concluzie privind amforele chiote timpurii, autorul menționează că aceste amfore, atât cele de tipul III-B, III-C, cât și cele de tipul IV (cu gâtul cilindric) circulă în mediul getic în perioada încadrată între cea de a doua jumătate și cel de-al treilea sfert al sec. V a. Chr. (p. 246), neluând în considerație că începutul perioadei de circulație a amforelor de tipul III-B (prezența cărora este „recunoscută” și de A. Levinschi), revine începutului anilor ‘80 ai sec. V a. Chr. (Монахов 2003, 17).

Vorbind de amforele de Chios de stil nou, cu picioruș în formă de manșon, colegul nostru încearcă să atribuie variantei V-A (datate cu sfârșitul sec. V a. Chr.) toate fragmentele de amfore de stil nou, descoperite la Saharna-La Revechin, Butuceni, Potârca, chiar dacă printre aceste fragmente sunt, fără niciun dubiu, și vase ale variantei V-B (p. 247). Rămâne pentru noi neînțeles motivul intenției lui A. Levinschi de a oferi (fără nicio dovadă) o *nouă datare* (subl. N.M.) amforelor variantei V-B, care este datată de Monachov cu primul sfert - al treilea sfert al sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, 24). Cu toate că autorul vrea să ne convingă că se conduce după datările elaborate de S.Iu. Monachov, în realitate el insistă asupra unei alte datări a amforelor acestei variante: mijlocul - al treilea sfert al sec. IV a. Chr., astfel cititorul mai puțin avizat devenind martor la o adevărată falsificare (care, după cum vom încerca să demonstrăm, nu este nici prima, nici ultima în respectiva publicație).

Continuând șirul descrierii altor tipuri de amfore chiote, sunt menționate două fragmente (gât și fragment de picioruș) care aparțin unei amfore, descoperite la mica fortificație getică Saharna-La Revechin, pe care autorul le atribuie unei variante târzii, plasate între varianta V-B și V-C. Luând ca bază culoarea pastei și forma piciorului (puternic fragmentat), sunt făcute încercări, de a atribui acestui vas unei producții de Chios. Autorul își argumentează poziția prin afirmația precum că „modul de fixare a toartelor la amfora dată, este cel care corespunde tipului V-C”, adică, când toartele se fixau la o distanță semnificativă de buza vasului (sic!), iar forma neobișnuită a piciorului, cu o *cavitate adâncă în talpă* (subl. N.M.) și este această „punte de legătură” între cele două variante (p. 248). Am fi dorit să prezentăm unele explicații și precizări atât lui A. Levinschi, cât și cititorului: în amforologia contemporană evoluția amforelor chiote „de stil nou” este văzută ca un proces care ducea, în ceea ce privește forma piciorului, spre ștergerea treptată a liniei de evidențiere a manșonului, unele exemplare de tipul V-C chiar având forma piciorului asemănătoare unui con, iar mica cavitate în talpă la vasele acestui tip, dispărea definitiv. În cazul nostru, fragmentul de picioruș, pe baza căruia A. Levinschi încearcă să elaboreze un nou tip amforistic, de altfel ca și fragmentul de gât, nu se apropie prin nici un indiciu (sic!) de caracteristicile unei amfore chiote nici de stil nou, nici de vreun alt „stil”. Mai mult, parametrii pe care îi avem la dispoziție ne determină să considerăm că fragmentele date (pe care subsemnata le-a văzut pe viu, de altfel, ca și toate piesele analizate în monografia din 2007) aparțin unei amfore grecești produse într-un centru mediteranean, dar, pentru moment, încă necunoscut (lucru absolut normal în amforologia contemporană, când încă multe piese amforistice mai dețin calificativul „producție a unui centru necunoscut”).

Trecând la analiza amforelor de **Mende**, același autor, fără a vedea pe viu piesa propriu-zisă, afirmă că fragmentul buzei unei amfore de Mende de la Saharna, este desenat incorect, punând la îndoială profesionalismul celor două desenatoare – I. Midari și M. Stepovaia, care au lucrat la partea grafică a lucrărilor subsemnatei.

Nedorința lui A. Levinschi de a folosi în „studiul” sau materialele provenite din cetățile getice din interfluviul Prut-Siret conduce la unele supoziții

nefondate și eronate, precum că pătrunderea importului mendiot în mediul getic al acestui spațiu are loc doar o „singura dată” - la începutul sec. IV a. Chr. (p. 249). Această concluzie este trasă de autorul studiului în discuție, pe baza tipului II-B „porticello” al amforelor de Mende, pe care Monachov le datează între primul sfert – și mijlocul (subl. N.M.) sec. IV a. Chr. (sic!) (Монахов 2003, 92, 95). În realitate, materiale din unele cetăți getice și din complexe funerare scitice dovedesc prezența vinului mendiot în aceste regiuni și în cea de a doua jumătate a sec. IV a. Chr.

Vorbind de amforele de **Cnidos**, A. Levinschi afirmă la adresa subsemnatei, precum că în publicația din 1999, toate fragmentele de amfore cu gâtul umflat au fost atribuite așa-numitului tip Solocha I și Usti-Labinsk, iar în monografia din 2007, unele dintre ele sunt atribuite Cnidosului (p. 249). Nu văd aici nicio discordanță, întrucât astfel de „răsturnări de situații” în arheologie și în amforologie, în special, sunt un lucru deseori întâlnit. Dorim să subliniem în acest context, că studiul amforelor evoluează, că apar noi informații, în urma studiilor izvoarelor scrise, dar și cercetărilor de teren, care aduc multiple noutăți și chiar identificarea unor noi centre (care anterior erau clasate la categoria „necunoscute” etc.). Mult timp amforele cu buza în formă de ciupercă erau considerate ca aparținând tipului Solocha I sau Usti-Labinsk, actualmente, însă, au fost elaborate criterii clare, conform cărora *unele forme* (subl. N.M.) ale acestor amfore sunt atribuite pe bună dreptate și argumentat Cnidosului. Mai mult ca atât, s-a dovedit, că unele forme de astfel de buze aparțin și Samosului și Rhodosului etc. Folosirea de către A. Levinschi a frazelor rupte din context este deseori întâlnită în studiul în discuție, nu numai în cazul cu amforele de Cnidos, ci, precum se va vedea în continuare, și în alte cazuri. Bunăoară, autorul afirmă că amforele cnidiene de tipul II-B-1, (prezența cărora este acceptată de el la Saharna Mare), „sunt răspândite începând din al treilea sfert al sec. IV a. Chr.” (subl. N.M.) (p. 251), făcând, ca și alte ori, referințe la lucrarea lui Monachov din 2003. Citind, însă, atent fragmentul folosit din lucrarea lui Monachov, la pagina indicată, găsim continuarea citatului „... și la începutul sec. III a. Chr.” (subl. N.M.) (Монахов 2003, 107).

A câta oară A. Levinschi atribuie, neargumentat, unele piese, fără a fi văzute de el pe viu, altor cen-

tre decât celor indicate de subsemnată. Piciorușul de Cnidos de la Saharna Mare, are multiple analogii, și care și după pastă, și după criteriile morfologice aparține Cnidosului, iar autorul A. Levinschi îl atribuie Samosului (tipul III-A) (sic!), pentru că acest tip se datează cu a doua jumătate a sec. IV a. Chr., datare spre care sunt „trase” toate celelalte amfore grecești analizate în studiul în discuție.

Trecând la amforele de **Thasos** autorul, din nou, încearcă să facă atribuiri la anumite centre producătoare, pe care le cunoaște doar din publicații (p. 251). Astfel, amintim fragmentul de buză de amforă de la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut, 2008, 46, fig. 39/9), pe care subsemnata l-a văzut și l-a analizat, și care mi-a trezit bănuiele, privind originea lui thasiană, iar A. Levinschi susține că piesa dată este fragmentul unei amfore de Thasos. Fără îndoială fragmentul respectiv a aparținut unei amfore produse într-un centru mediteranean, dar nicidecum nu poate fi un fragment de amforă thasiană, care are un lut specific, inconfundabil, chiar și la prima vedere, iar prezența în componența pastei a particulelor de mică, nu este nici de departe un argument pentru atribuirea aceluia fragment doar Thasosului, care nici la aspectul lutului, nici prin forma buzei, nu corespunde vreunui tip de amforă thasiană (de luat în seamă că mica este întâlnită în pasta mai multor centre grecești din regiunea egeeană și mediteraneană). Trezește nedumerire neînțelegerea, de către autor, că în același sit pot fi descoperite atât fragmente de amfore aparținând unui tip al producătorilor thasieni, cât și exemplare ale unor recipiente ștampilate care fac parte din alte tipuri de amfore aparținând unui și aceluiași centru, în cazul dat Thasosului (sic!).

Este important de reținut că materialul ceramic de la Butuceni, analizat de subsemnata și de alți cercetători, nu provine din complexe „închise”, iar după cum se cunoaște, de cele mai multe ori, piesele ceramice descoperite în spații de habitat, sunt fragmentare. Astfel, deseori alături de material amforistic profilat, apar la Butuceni (și nu numai) ștampile amforistice, care au o datare ce diferă de datările celorlalte piese. Totuși, dincolo de aceste „nedumeriri”, materialul epigrafic amforistic, este bine datat, existând multiple cataloage, dedicate anumitor centre producătoare, iar în studiul acestui domeniu al amforologiei grecești,

sunt implicați cei mai de văz savanți europeni, de părerea cărora este bine să se țină cont.

Observăm, că ștampilele thasiene, care se datează cu ultimul sfert al sec. IV a. Chr, nu stârnesc „nemulțumirea” lui A. Levinschi, însă cu totul o altă atitudine o manifestă autorul față de exemplarele ale căror datare trece pragul dintre sec. IV - în sec. III a. Chr. Acestea din urmă ștampile thasiene de la Saharna Mare, Butuceni, Horodca Mare, Potârca au diverse analogii, iar datările lor cu primul și al doilea sfert al sec. III a. Chr. vin să demoleze cadrele cronologice, asupra cărora insistă autorul (Avram 1996, nr. 382, 438, 439; Bon 1957, nr. 804, nr. 1573; Sîrbu, Oprea, Rădulescu 1997, fig. 16/2; etc.)

Ajungând la amforele de **Heracleea Pontică** (p. 254), ne ciocnim din nou cu aceeași tendință de a elimina importurile grecești de sec. III a. Chr. din habitatul getic. Nu stăruim asupra morfologiei amforelor propriu-zise, care, ca și recipientele thasiene sunt descoperite în cantități mari în siturile getice, ne oprim doar la piesele de epigrafie amforistică. Drept, exemplul oferim încercarea lui Levinschi de a redată ștampila heracleotă de producător de la Saharna-La Revechin, păstrată întreagă pe gâtul unei amfore, pe care, suficient de clar, este gravat numele producătorului Ἡρακλείδας (Mateevici 2007, 154, nr. 176). Levinschi afirmă că numele acestui producător este întâlnit atât în perioada de debut a ștampilării heracleote, cât și în perioada finală a ștampilării amforistice în acest polis sud-pontic (p. 255), atribuind ștampila de la Saharna-La Revechin, producătorului timpuriu, datat cu începutul sec. IV a. Chr. Numele acestui producător apare, într-adevăr, pe ștampile din perioada timpurie, dar în cu totul altă formă de redare, transcriere, pe care A. Levinschi nu are de unde să o cunoască, iar redarea retrogradă a numelui și forma însăși a ștampilei (într-un rând), este specifică anume producătorului care a activat în perioada finală a ștampilării la Hercaleea, datate cu sfârșitului sec. IV - primului sfert al sec. III a. Chr. De data aceasta autorul studiului în discuție nu apelează la datările lui Monachov și nici referințele la catalogul acestuia nu-l mai interesează, astfel încât, poziția ocupată nu poate fi calificată decât drept una tendențioasă, având în vedere că în lucrarea dată figurează o ștampilă analogică. Mai mult ca atât, pentru ambele ștampile (atât cea publicată de Monachov, cât și cea de la Saharna-La Revechin)

a fost folosită aceeași matrice (subl. N.M.) (sic!). Ștampila publicată la Monachov este aplicată pe o amforă întreagă, care aparține tipului II-A-2, datarea căruia se încadrează între sfârșitul sec. IV și începutul sec. III a. Chr. Și din nou, suntem obligați să constatăm că, în cazul când datările propuse de alți cercetători nu corespund „teoriei sale”, A. Levinschi începe „jonglarea” cu datări, încercând să inducă în eroare cititorul (p. 255).

Vorbind de mediul getic și importurile heracleote același autor încearcă să treacă cu vederea și alte piese de epigrafie amforistică, printre care ștampile de producători heracleoți Ἐτυμοῦς, Ἄρφορος, Φί(...), care aparțin aceleiași grupe finale de ștampile a producătorilor heracleoți, care au activat atât la sfârșitul sec. IV, cât și la începutul sec. III a. Chr. (Kač 2007, 430). Nu putem fi de acord cu afirmațiile autorului dat, că amforele heracleote pătrund în mediul getic de abia pe la mijlocul sec. IV a. Chr., fiind trecute cu vederea amforele (printre care și piese de epigrafie amforistică) de la așezarea Veseloe III, care datează cu anii ‘70-‘60 ai sec. IV a. Chr., fragmentele de piciorușe și buze de la Butuceni, Cartal-Orlovka, de la Cotnari (interfluviul Prut-Siret), care prezintă material din al doilea sfert al sec. IV a. Chr. Nu insistăm asupra părerii că pătrunderea amforei heracleote în mediul barbar getic începe cu debutul sec. IV a. Chr., dar nici să negăm cu vehemență acest fapt, precum o face A. Levinschi, nu putem, întrucât, este puțin probabil, ca în aceeași perioadă cronologică scii să folosească pe larg vinul heracleot, deja de la începutul sec. IV a. Chr., iar geții, cu care aceștia se învecinau direct, să cunoască acest produs doar de la mijlocul aceluiași secol.

E inexplicabil pentru noi motivul, care l-a făcut pe autorul studiului să renunțe la amforele de **Chersones**, clasificând laolaltă toate piesele considerate de noi chersonesiene, drept o producție necunoscută – așa-numitele amfore „pseudo-chersonesiene”. Bănuim, că motivul ar fi putut și fi faptul că A. Levinschi nu avea la îndemână publicațiile mai vechi ale lui S.Iu. Monachov, din anii ‘80 ai secolului trecut, dedicate în exclusivitate amforelor de Chersones (Монахов 1980; Монахов 1989). Se prea poate, că autorul a avut la îndemână doar ultimele publicații ale renumitului amforolog din Rusia, privind nouă reatribuire a unor (subl. N.M.) amfore, considerate inițial, de Monachov însuși, chersonesiene, dar și faptul că în volumul acestuia din 2003, la care, pe par-

cursul întregului său studiu, face referință autorul studiului în discuție, amforele de Chersones lipsește, au dus la afirmațiile nefondate de mai sus.

Pare bizară afirmația lui A. Levinschi, precum că fragmentele și amforele de Chersones sau, cel puțin considerate de noi ca aparținând acestui centru, descoperite la Butuceni și Saharna Mare, conțin însemnate cantități de... mică (!) (p. 256). Dorim să aducem unele explicații colegului, că amforele de Chersones nu conțin ...mică. În componența pastei chersonesiene putem vedea drept degresanți particule albi calcaroase, uneori particule negrii sau maronii, dar niciodată (!!!!) ...mică. În studiul în discuție se fac deseori referințe la monografia cercetătoarei sovietice I. Zeest „*Керамическая тара Боспора*”, și totodată se trece cu vederea componența pastei chersonesiene, pe care o prezintă detaliat autoarea (Zeest 1960, 98). Nu știm de unde a văzut A. Levinschi la amforele menționate mai sus mica, având la dispoziția sa doar ilustrațiile din publicațiile menționate? Totuși îl îndemnăm pe autor să viziteze depozitele MNIM, în care sunt câteva amfore întregibile de Chersones, de la Butuceni, precum și multiple fragmente din tumulii scitici etc. publicare de subsemnata, pentru a se convinge, că în pasta acestor vase mica lipsește. Și de data aceasta avem de a face cu o crasă falsificare, prezentată de distinsul coleg drept adevăr în ultima instanță! Ca și în cazul cu ștampilele de Thasos și Heraclea, același autor pune și de data aceasta la îndoială clasificarea cronologică a ștampilelor de Chersones (elaborată de recunoscutul savant V.I. Kats, subl. N.M), care este în ultimul timp atacată, ce-i drept, și de unii cercetători de renume, dar care, pentru moment, rămâne încă „în picioare” (Полин, Дараган 2008, 159),

Implicându-se în analiza amforelor de **Sinope** (p. 259) A. Levinschi afirmă, că fragmentele de amfore sinopeene de la Alcedar-La Cordon și Butuceni aparțin unui alt tip amforistic, decât cel indicat de subsemnata în monografia sa. Această afirmație nu are nicio bază științifică, întrucât fragmentele de la Butuceni, Saharna etc. aparțin mai multor variante ale tipurilor I și II, datarea cărora se plasează între mijlocul sec. IV - până la începutul sec. III, iar unele ștampile descoperite în mediul getic, dau peste cap toate dorințele și tendințele ale lui Levinschi de a elimina secolele III- II din istoria geților. Anume ștampilele amforistice ale Sinopei trezesc cea mai mare „indignare” a lui Levinschi,

pentru că, dacă în cazul fragmentelor profilate de amfore dânsul poate veni cu opiniile sale, pentru care găsește „certe” analogii *neapărat* diferite de tipurile oferite de subsemnata (fără să intre în detalii de morfologie, componența pastei etc.), atunci când vine vorba de ștampile, argumentele sale nu suportă nicio critică. Se scot din context câteva ștampile de Sinope de la Butuceni, datarea cărora revine sfârșitului sec. III - începutului sec. II a. Chr. Sunt luate doar câteva ștampile, drept exemplu servind și cea aparținând magistratului Ἰκέσιος 1, care este datată de cercetătorii specializați în epigrafia amforistică a Sinopei cu sfârșitul sec. IV - începutul sec. III a. Chr. (Y. Garlan, V.I. Katz, N. Conovici etc). Însă opiniile acestor remarcabili și recunoscuți cercetători, cu renume mondial, sunt puse la îndoială de către A. Levinschi, luându-se drept reper cronologic clasificarea elaborată de N. Fedoseev (Fedoseev 1999, 13-51), criticată de către toți cercetătorii și neacceptată de majoritatea epigrafiștilor-amforologi. Conform clasificării cronologice a lui Fedoseev, activitatea magistratului Ἰκέσιος 1, revine anului 317 a. Chr., datare care corespunde perfect tabloului istoric elaborat de Levinschi, conform căruia activitatea geților se finalizează spre sfârșitul sec. IV a. Chr., nelăsând nici cea mai mică „ferestruică” pentru existența lor în sec. III a. Chr. În continuare autorul, folosind din nou clasificarea ștampilelor sinopeene a lui Fedoseev, vine cu o datare „nouă” a ștampilei magistratului Μικρίας 3 Πυθοκρίτου, pe care, neavând cunoștințe privind epigrafia grecească, o scrie greșit. Numele propriu ce aparține magistratului, este redat în varianta „Μικριουτου”, care, de fapt, ar fi trebuit să fie scris separat Μικρίου του, căci „του” este articolul care se traduce în română ca „al lui”. Atât numele magistratului, cât și patronimicul, care urmează în aceste cazuri sunt redată la genitiv.

În studiul în discuție nu s-a făcut o analiză nici a altor ștampile sinopeene, nici a celei de la Butuceni, a magistratului Αλοχίνης 4, datată cu 280-260 a. Chr. și nici a unei alte ștampile de la Saharna Mare cu numele magistratului Φήμιος 1, datat cu sf. sec. IV - începutul sec. III a. Chr. etc. Încrederea în sine, ajunge la A. Levinschi la cote maxime, când dânsul scrie pasaje, în care este pusă la îndoială corectitudinea datării pieselor de epigrafie amforistică nu numai de către subsemnata, ci și de ceilalți specialiști în epigrafie amforistică, care și-au dedicat activitatea profesională de zeci de ani cercetării și studierii ștampilelor amforis-

tice ale diverselor centre grecești : „..... se prea poate, că este vorba de elaborarea incorectă a principiilor de datare a materialului epigrafic, bazat, cu precădere, pe logica dezvoltării tipologice a ștampilelor de magistrat, cu toate că nu este exclusă nici implicarea altor factori” (sic!) (subl. N.M.). E regretabil, că A. Levinschi, implicându-se de studiul unei teme atât de complicate și diverse, nu a vrut (sau poate nu a avut de unde) să citească lucrările apărute în ultimii ani privind evoluția ștampilării amforistice la diverse centre producătoare grecești, ci a luat ca bază doar o singură lucrare a unui cercetător extrem de controversat și criticat.

Vorbind de amforele de Cos, pentru care se încearcă găsirea unor analogii în lucrările altor cercetători (p. 262-263), se fac din nou referințe la monografia lui Zeest și la afirmațiile ei, cum că există asemănări între pasta amforei de Cos cu cea a Rhodosului. Însă autorul, luând ca model amforele fracționare de Rhodos (p. 260), care se întâlnesc extrem de rar în mediul barbar (doar un singur exemplar provine din necropola Hlinoia, Slobozia), încearcă să găsească tangențe între toarta bifidă a amforelor de Cos și cea a micilor amfore (fracționare) de Rhodos (sic!). Mai mult ca atât, se încearcă analizarea izvoarelor scrise, căutându-se suport pentru datarea pătrunderii amforelor de Cos în regiunea nord-vest pontică, fiind amintit renumitul discurs al lui Demosthene contra lui Lakrithos, conform căruia în Pont erau aduse, la acel moment, amfore de Peparethos, Mende, Cos. Se știe că difuzarea amforelor de Peparethos în nord-vestul pontic încetează spre cel de al treilea sfert al sec. IV a. Chr., deci, înseamnă că, (își continuă gândul autorul) și „amforele de Cos, pătrund în acest spațiu aproximativ în aceeași perioadă, *dacă chiar nu mai devreme*” (subl. N.M.) (p. 262). Dorim să subliniem, că cuvântul folosit de Demosthene „pont”, nu înseamnă neapărat nord sau nord-vestul pontic. Nu negăm, pătrunderea amforelor de Cos în regiunea nord-vest pontică spre sfârșitul celui de al treilea sfert și începutul celui de al patrulea sfert al sec. IV a. Chr., când, se prea poate, în nordul Pontului Euxin, se finaliza pătrunderea amforelor de Peparethos, iar celor de Cos doar începea. Actualmente, cele mai timpurii apariții ale amforelor de Cos în partea nord-pontică sunt atestate în ultimul sfert al sec. IV a. Chr., în necropola din Gorgipia (Монахов 1999, 444-446). Totuși, întorcându-ne

la amforele de Cos, observăm că nu se face deosebirea dintre amforele de Cos și cele cunoscute cu termenul de „pseudocos” (p. 260) care după cum a demonstrat cercetătorul S.I. Vnukov, nu au nicio tangență cu producția cosiană (Внуков, 2003, Внуков 2006). Menționând că una din caracteristicile amforei de Cos este toarta bifidă, A. Levinschi indică totodată, că astfel de toarte sunt întâlnite și la amforele altor centre producătoare, ca, de exemplu, la amforele milesiene arhaice, la unele exemplare rhodeene etc. Toate amforele de Rhodos cu toarte bicilindrice (de altfel întâlnite extrem de rar) aparțin categoriei de vase **fracționare** (subl. N.M.). Nu înțelegem de se insistă atât de mult pe vasele fracționare de Rhodos, care au capacitate foarte mică (între 1 și 0,5 hoese atici), iar fragmentele de toarte de amfore bifide, prezentate de subsemnata în monografia sa, aparțin doar vaselor de standard deplin?

După ce A. Levinschi „trece în revistă” siturile la care au fost descoperite fragmente de amfore cu toarte bifide, el alege doar două piese – de la Saharna-La Revechin și Potârca, pe baza cărora începe să-și construiască teoria sa, privind cadrul cronologic al circulației amforelor de Cos. Se menționează că forma umflată a gâtului la amforele cosiene este caracteristică atât pentru exemplare timpurii, cât și pentru cele mai târzii. Este un enunț adevărat, doar că autorul dat nu face nicio deosebire între unele particularități morfologice ale acestor „gâturi umflate”, printre care și lungimea acestora, care este o trăsătură distinctivă, și care este și un reper cronologic pentru amforele de Cos. Și dacă la exemplarul de la Potârca se vede bine acel gât umflat (Mateevici 2007, 254, fig. 36/5), care are o formă **alungită** (subl. N.M.), apoi fragmentul de la Saharna-La Revechin prezintă caracteristici de gât umflat asemănător celui anterior, iar forma buzei fragmentului de la Saharna-La Revechin denotă apartenența sa la o amforă, care poate fi datată cel mai devreme cu sfârșitul sec. IV - primul sfert al sec. III a. Chr. Astfel de vase apar în complexul nr. 52 de la Elizavetovskoe (Монахов 1999, 495, таб. 210/4, 7), la Pietroiu (Mușețeanu, Conovici; Anastasiu 1978, 181), fiind datate cu mijlocul sec. III a. Chr. (Монахов 1999, 536, таб. 225/1, 2). Piesa de la Potârca are o datare, care nu este acceptată de A. Levinschi, dar acceptată de subsemnata (și nu numai) – a doua jumătate a sec. III - începutul sec. II a. Chr. (Туровский и др. 2001, 43). Fără a pă-

trunde în esență privind deosebirile morfologice ale acestor amfore (mai degrabă, ale celor două fragmente amforistice), în studiul luat de noi în discuție, observăm că aceste exemplare sunt grupate într-o singură categorie și, bineînțeles, este oferită aceeași datare, luând din nou ca reper cronologic discursul lui Demosthene (despre care am amintit în rândurile de mai sus). Se prea poate că primele amfore cosiene au pătruns inițial în regiunile sud-pontice, ca puțin mai târziu să apară și pe litoralul nordic și nord-vestic.

Continuând analiza aceluiași amfore cosiene, autorul încearcă să pună la îndoială apartenența amforelor prezentate de noi drept ambalaj aparținând Cosului, presupunându-se apartenența lor Rhodosului, luând drept sprijin enunțul lui I. Zeest privind asemănările dintre pasta de Rhodos și cea de Cos. Iată cum prezintă acest enunț Levin-schi: „... încă Zeest a menționat, că lutul amforelor de Cos este asemănător celui de Rhodos” (p. 263). În cazul dat, scoaterea din context a acestor rânduri distorsionează sensul variantei originale. În realitate, I. Zeest, menționând asemănarea dintre pasta amforelor acestor două centre, continuă astfel: „... dar (pasta amforelor de Cos, N.M.) se deosebește prin nuanțe mai roze (uneori roșiatice) și prezența în ea a multiplelor incluziuni de mică (sic!) (sublinierea N.M.). Aceste particularități ale amforelor cosiene au fost menționate și de subsemnata (Mateevici 2007, 48). În cazul dat avem de a face cu o vădită și intenționată falsificare!

Ajungând la amforele de **Rhodos**, urmărind scopul pe care și l-a propus inițial, de a exclude relațiile geților cu grecii în sec. III a. Chr., A. Levinschi încearcă să ne convingă, că amfora timpurie de Rhodos de la Butuceni reprezintă cea mai timpurie variantă a acestui ambalaj amforistic (p. 265), care aparține tipului I-A (*kirenija*), datarea căruia cuprinde sfârșitul sec. IV a. Chr. - începutul sec. III a. Chr. Începând discuția privind amfora de Rhodos de la Butuceni se menționează asemănarea ei cu tipul amforistic 1-C, totodată, același autor subliniază în continuare, că trăsătura distinctivă a amforei de la Butuceni – piciorușul cu muchia profilată și cavitate în talpă, nu se întâlnește la amforele tipului 1-C (!). Verificând totuși încă o dată piesa de la Butuceni, ne convingem că și forma corpului și în special cea a piciorușului, atât muchia evidențiată în partea superioară a acestuia, cât și aceeași cavitate mică în talpă (Ma-

teevici 2007, 253, fig. 35/1) corespunde anume tipului I-C după Monachov (Монахов 2003, 310, таб. 80/1). Datarea acestui exemplar revine celui de la doilea sfert - mijlocului sec. III a. Chr.

Încercând să se descurce în cronologia ștampilelor amforelor rhodeene, Levinschi operează cu cronologia elaborată, încă 80 de ani în urmă, de Grakov și V. Grace, care presupuneau pe atunci că debutul ștampilării la Rhodos revine anului 331 a. Chr. Elaborarea noii clasificări a amforelor de Rhodos, de către G. Finkielsztejn, de la sfârșitul anilor '90 ai sec. XX și acceptată de majoritatea covârșitoare a epigrafiștilor amforologi, nu este acceptată de către A. Levinschi (sic!). Faptul că amforele din perioada inițială a ștampilării la Rhodos nu ajung în mediul getic, poate avea și alte explicații, nu doar cele expuse de autor, una dintre care ar putea fi că, în această perioadă, debușeul local era încă ocupat de marfa altor centre deja cunoscute și consacrate în mediul barbar – Thasosul, Herculeea, Sinope. Amforele de Thasos sunt cunoscute în nord-vestul pontic până la mijlocul sec. III a. Chr., iar cele de Herculeea – până în prima treime a sec. III a. Chr. În confirmarea acestor supoziții vine și studiul de ultimă oră (aflat încă în proces de lucru), care este efectuat de subsemnata în colaborare cu T.L. Samojlova, privind studiul ștampilelor amforistice de la Tyras. Printre cele aproape 400 de ștampile amforistice de Rhodos, supuse analizei, au fost depistate la momentul actual doar două ștampile în forma de „button”. Acest tip de ștampilă era aplicată pe toarele amforelor modelate în atelierul lui Ἱεροτέλης și care erau folosite de magistrații grupelor Ib și Ic, datarea acestor grupe incluzând perioada cuprinsă între anii 270-235 a. Chr. La fel, o ștampilă în formă de „button” a fost depistată și în așezarea autohtonă Ciobruciu, care a fost datată de noi cu sfârșitul sec. IV - mijlocul sec. III a. Chr. (subsemnata necunoscând la acel moment noile publicații ale lui Finkielsztejn (Finkielsztejn 2001). Mai târziu toate ștampilele rhodeene au fost republicate de subsemnata și adaptate noii cronologii (Mateevici 2009, 267-276). Despre perioada de pătrundere a amforelor de Rhodos în această regiune ne mai vorbește și faptul că doar 10% din ștampilele rhodeene de la Tyras (prin care, cu siguranță, veneau importurile rhodeene în mediul barbar al acestei regiuni) se încadrează în cea de a II-a grupă cronologică 234-199 a. Chr.).

A câta oară, încearcă A. Levinschi să convingă cititorul de neprofesionalismul subsemnatei, invocând faptul că într-o lucrare (Mateevici 1999) unele piese (este vorba de buze în formă de ciupercă) au fost atribuite inițial tipului Usti-Labinsk, iar în publicațiile ulterioare, subsemnata le atribuie – producției de Cnidos, iar una dintre ele – chiar unei amfore de Rhodos. Recunosc, că în 1999, subsemnata făcea primele încercări de a studia și publica amforele grecești, iar cunoștințele pe care le aveam la acel moment corespundeau teoriilor vehiculate pe atunci în literatura de specialitate. Fragmentul de buză, menționat ironic de Levinschi „cu dublă cetățenie”, reprezintă un fragment de buză de amforă de Rhodos și actualmente nu trezește pentru noi mari emoții, pentru că, încă 20 de ani în urmă, majoritatea amforologilor atribuiau buzele de amfore în formă de ciupercă fie tipului Solocha I, fie tipului Usti-Labinsk. Am menționat mai sus, că amforologia este un organism în dezvoltare, și pe parcursul timpului, noile cercetări și studii în domeniul dat oferă noi informații privind apartenența la unele sau alte centre, uneori și o nouă re-datare. Astfel, dacă încă 40-30 de ani în urmă, unii cercetători de vază presupuneau, că amforele cu ștampile în formă de roată (de exemplu) sunt o producție a orașelor Amfipolis, Olbia, Thasos etc., actualmente s-a dovedit apartenența incontestabilă a acestor ștampile unor vase produse la Akanth (Ампереп, Гарлан 1992, 19; Garlan 2006, 263-291); un al exemplu ar fi, că unele tipuri de vase considerate tip Solocha II, astăzi sunt atribuite, fără nicio îndoială, Peparethosului. Șirul acestor „schimbări” poate fi continuat, dar lucrarea de față nu are acest scop. Nu putem fi de acord cu afirmația lui A. Levinschi, cum ca amforele de tip Solocha I sunt atribuite în exclusivitate Cnidosului (p. 267). În timp ce lumea științifică se zbate în căutarea aceluși centru grecesc, necunoscut încă, care producea amfore de tip Solocha I, autorul nostru vine deja cu rezolvarea acestei probleme – Cnidos! Am mai menționat, că unele fragmente de amfore, considerate altădată de tip Solocha I, aparțin într-adevăr Cnidosului, dar acest fapt nu înseamnă, că toata marfa de acest tip trebuie să aparțină acestui centru!

Revenind la analiza pe care o face autorul amforelor de Rhodos, în special privind tipul de amfore 1-D varianta „pietroiu”, autorul face din nou referința la lucrarea lui Monachov, menționând

că acesta indică că amfore de tip I-D sunt „analogice” din punct de vedere morfologic celor de tipul I-C, pe când la Monachov, la pagina indicată (Монахов 2003, 117) e scris „...*morfologia amforelor de tip „pietroiu” (1-D, N.M.) repetă, în linii generale,* (subl. N.M) proporțiile variantei „mirmekiu” (1-C, N.M.). Totuși sensul cuvântului „analogic” are o cu totul altă conotație. Este inexplicabilă și alogică încercarea lui A. Levinschi de a susține că amforele de tipul 1-D care, (cum consideră Monachov, erau confecționate în atelierele de pe litoral), conțineau în pasta lor mică, ca și amfora de Cnidos. Amintim colegului, că mica nu se conținea în lutul din care se confecționau amforele, ci se adăuga în lut, ca și alte ingrediente – calcar, scoici pisate, cuarțite etc., care serveau, pentru degresarea lutului propriu-zis, asigurându-i duritate vasului în procesul de ardere. Indiferent pe care pământ se confecționau amforele la Rhodos, pe cel insular sau cel de pe țărm, calitatea lutului și tehnologia de confecționare a pastei, rămâneau aceleași, întrucât componența pastei, laolaltă cu forma vaselor, rămâneau caracteristici de bază (subl. N.M.) ale unui sau altul centru producător.

Nu putem înțelege, de ce din studiul amforelor grecești din mediul getic, A. Levinschi exclude amforele de Lesbos: fragmentul unei buze de amfora din lut cenușiu de la cetatea Butuceni (sec. V a. Chr.), fragmentul unui gât de amforă cu buză de la Ciobruciu (sfârșitul sec. VI - începutul sec. V a. Chr.), fragment de picioruș de la Stolniceni (sec. V a. Chr.), nemaivorbind de siturile getice din dreapta Prutului, care sunt o mărturie grăitoare a prezenței acestui polis grecesc în procesul relațiilor comerciale greco-barbare.

Spre sfârșitul studiului său autorul menționat ajunge la concluzii „bazate” atât pe afirmațiile făcute de el, dar și pe un tabel al importurilor amforistice, întocmit de el. Se încearcă a face o comparație procentuală a principalelor centre producătoare grecești, amforele și fragmentele de amfore ale cărora au fost descoperite în habitatul getic, insistând pe opinia cum că apogeul acestor relații (dintre greci și geți) revine mijlocului – celui de la treilea sfert al sec. IV a. Chr. (?), astfel sec. III fiind exclusiv totalmente din tabloul relațiilor greco-getice, ceea ce și urmărea autorul de la bun început (!). Scoaterea din această listă a amforelor răspândite și în perioada sec. III-II a. Chr. ale Heracleei Pontice, Sinopei, Chersonesului, Cosu-

lui, Rhodosului etc., conduce la unele concluzii absolut eronate. Astfel, se „proclamă” dominația Heracleei Pontice, afirmând că amfora heracleotă este prezentată dominant prin amfore *fracționare* (subl. N.M.) de la 4-5 litri la 10 litri (p. 272). Nu știm de unde apare această statistică, dar îi amintim colegului Levinschi, că volumul mediu al unei amfore grecești heracleote de capacitate deplină era, în sec. IV a. Chr., de 7-9 litri. Niciun centru grecesc, care își exporta mărfurile lichide în regiunea pontică, nu se folosea doar de amfore fracționare, (care reprezintă o anumită capacitate din volumul standard). Statisticile arată, că amforele fracționare, confecționarea cărora se practica în multe centre grecești, prezentau un procent mult mai mic, comparativ cu amforele de capacitatea deplină. Alt ceva poate vrut să menționeze autorul, și anume că spre sfârșitul sec. IV a. Chr. se atestă în producerea heracleotă de amfore o tendință de micșorare a capacității vaselor, adică se micșorează standardul deplin, a cărui capacitate este între 6 și 4 litri (Монахов 2003, 144).

Conform acelorași deducții, expuse de A. Levinschi, locul doi în comerțul dintre greci și geți îl ocupăSinope (sic!)! Autorul menționează, în acest context, că vasele sinopeene fiind de capacitate mai mare (în medie, 13-17 litri), chiar și fiind descoperite în mai puține situri, oricum se situează comod pe acel loc „2”. Și doar pe locul patru (!) autorul menționat, plasează renumitul centru producător din nordul Mării Egee –Thasosul. Făcând analiza statistică a fragmentelor thasiene, același autor folosește doar ilustrații din monografia subsemnatei, neluând în considerație că toate fragmentele de amfore descoperite pe teritoriul dintre Prut și Nistru nu pot fi ilustrate, o parte dintre ele, puternic fragmentate, neexpresive, nu își pot avea locul într-un spațiu restrâns, precum este o publicație. Iar subsemnata, a ajuns la concluziile pe care le-a prezentat în studiul său monografic, studiind toate colecțiile și piesele pe viu. Mai mult ca atât, făcând „statistica” sa, A. Levinschi nu a ținut cont de ștampilele amforistice, care la fel, ca și amforele întregi, dar și fragmente amforistice, atestă prezența anumitor centre producătoare grecești în mediul getic. Dacă e să vorbim de statistică, atunci Levinschi nu menționează ștampilele **thasiene** de la Etulia (2 un.), Veseloe III (à propos, așezare getică, despre existența căreia A. Levinschi nu are habar), Hansca (2 un.), Butuceni (5 un.), microzona Saharna (3

un.), Potârca, Horodca Mare. Au rămas scoase din circuit și din „statistica” enunțată mai sus și ștampilele **hercaleote** de la Veseloe III, Hansca (2 un.), Potârca, Butuceni (2 un.), Stolniceni (2 un.), microzona Saharna (2 un.). Nu au fost luate la evidență nici piesele de epigrafie amforistică ale **Sinopei** – Butuceni (4 un.), microzona Saharna (2 un.), Calfa, Hansca. Din explicațiile pe care le-am prezentat mai sus, referitor la amforele de Chersones, reiese și neglijarea totală a fragmentelor de ștampile **chersonesine**, în special ale celor de la Butuceni, care reprezintă atât ștampile de producători, cât și de magistrați, în special cele patru ștampile ale magistratului Πολύστρατος, fapt care atestă și achiziții în partide mai mari ale amforelor.

În cele din urmă am fi vrut să aducem și unele observații ce țin de etica profesională științifică, pe care trebuie să o urmeze orice cercetător, fie el începător, fie deja consacrat. A. Levinschi a folosit multiple ilustrații pentru a-și justifica opiniile sale, din care doar 10% aparțin autorului. Nu știu care au fost principiile de care s-a ghidat destinsul coleg, dar numai ilustrațiile folosite din monografia lui S.Iu. Monachov din 2003 au fost citate, restul desenelor grafice au fost plasate în text, fără a fi menționată proveniența lor. Amintesc, în acest context, lucrările colegilor I. Niculiță, S. Teodor, A. Zanoci (2002), I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăut (2008); V. Haheu (1998), printre acestea se număra și câteva publicații de ale subsemnatei (1999, 2007).

Acestea fiind spuse, doresc să menționez, că subsemnata nu se consideră pe de departe un cercetător intangibil. Nu sunt inhibată în cronologie și datări, mai cu seamă că amforologia (ca, de fapt, și arheologia în general) este o știință într-o dezvoltare continuă, completându-se cu noi informații, periodizări, atribuiri etc. Nu doar implicările lui Levinschi în studiul amforelor grecești deranjează subsemnata (care se ocupă de această temă de circa 20 de ani și care a lucrat pe viu cu toate piesele arheologice, pe care le-a publicat, spre deosebire de A. Levinschi care, ca și în alte cazuri, a lucrat doar cu ilustrațiile din publicații, excepție fiind doar cele câteva piese de la mica cetățuie getică Saharna-La Revechin, pe care el încearcă să o prezinte ca un habitat „etalon” al civilizației getice), dar în măsura și mai mare mă uimește atitudinea acestui cercetător față de unii savanți de notorietate privind civilizația getică (I. Nicu-

liță, S. Teodor, A. Zanoci, V. Haheu, regretatul T. Arnăuț), lucrările cărora sunt recunoscute în Europa și care au dedicat zeci de ani studierii acestei teme.

Materialul amforologic este, alături de cel numismatic, cel mai bun indicator cronologic privind dezvoltarea relațiilor dintre reprezentanții civilizației grecești și cea barbară din spațiul nord-vest pontic, parte componentă a căreia erau și geții. Această clasificare cronologică, oferită de amforele grecești, indiferent de voința cuiva sau de unele idei preconceptuate, atestă dezvoltarea

legăturilor economice dintre greci și geți (care în antichitate populau un spațiu mult mai vast decât cel situat între Prut și Nistru), care au existat din sec. VI - până chiar la începutul sec. II a. Chr.

Și acum, reflectând asupra celor citite, dar și asupra celor scrise în rândurile de mai sus, îmi pun doar o singură întrebare: ce ar fi „studiat” colegul A. Levinschi, dacă subsemnata nu publica în 2007, după 12 ani de cercetare, studiul monografic *Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr.?*

Bibliografie

- Avram 1996:** A. Avram, Les timbres amphoriques. Thasos. HISTRIA, VIII (1) (Bucarest-Paris 1996).
- Bon, Bon 1957:** A.-M. Bon, A. Bon, Les timbres amphoriques de Thasos (Paris 1957).
- Demostene.** ΠΡΟΣΛΑΚΡΙΤΟΝ. In: Izvoare privind istoria României (București 1964), 935, 35 (15); XXXV, 10, 31, 34.
- Fedoseev 1999:** N.F. Fedoseev, Classification des timbres astynomiques de Sinope. In: Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire (Aix-en-Provence 1999), 13-51.
- Finkielsztejn 2001:** G. Finkielsztejn, Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens, de 270 a 108 av. J-C. Premier Bilan. In: BAR. International serie, 990 (Oxford 2001).
- Garlan 2006:** Y. Garlan, Interprétation des timbres amphoriques «à la roue» d'Akanthos. BCH 130, 1, 2006, 263-291.
- Haheu 1998:** V. Haheu, Cercetări arheologice la cetatea traco-getică Alcedar-La Cordon din raionul Șoldănești. Revista arheologică 2, 1998, 111-135.
- Mateevici 1999:** N. Mateevici, Contribuții la cercetarea și studierea materialului ceramic grecesc de la cetatea getică de la Butuceni. In: (red. T. Arnăuț, A. Zanoci, S. Matveev) Studia în onorem I. Niculiță (Chișinău 1999), 177-195.
- Mateevici 2007:** N. Mateevici, Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr. (Chișinău 2007).
- Mateevici 2009:** N. Mateevici, Unele modificări privind datarea ștampilelor amforistice ale Rhodosului descoperite în mediul barbar al spațiului nord-vest pontic. Tyragetia s.n. 1, vol. III [XVIII], 2009, 267-276.
- Mușțeanu, Conovici; Anastasiu 1978:** C. Mușțeanu, N. Conovici, A. Anastasiu, Contribution au problème de l'importation des amphores grecques dans le sud-est de la Muntenie. Dacia 22, 1978, 173-199.
- Niculiță, Teodor, Zanoci 2002:** I. Niculiță, S. Teodor, A. Zanoci, Butuceni. Monografie Arheologică (București 2002).
- Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008:** I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu (siturile din zona Saharna) (Chișinău 2008).
- Sîrbu, Oprea, Rădulescu 1997:** V. Sîrbu, V. Oprea, Fl. Rădulescu, Așezarea getică din zona Gîldău-Pietroiu, județul Călărași. Istros VIII, 1997, 209-236.
- Внуков 2003:** С.Ю. Внуков, Причерноморские амфоры I в. до н.э. - II в. н.э. (морфология) (Москва 2003).
- Внуков 2006:** С.Ю. Внуков, Причерноморские амфоры I в. до н.э. - II в. н.э. Часть II (петрография, хронология, проблемы торговли) (Санкт-Петербург 2006).
- Кац 2007:** В.И. Кац, Греческие керамические клейма эпохи классики и эллинизма (опыт комплексного изучения). Боспорские исследования вып. XVIII (Симферополь-Керчь 2007).
- Левинский 2012:** А.Н. Левинский, Греческие амфоры на гетских памятниках лесостепи Днестровско-Прутского междуречья – центры и ритмы поступления. Stratum-plus 3, 2012, 245-274.
- Монахов 1980:** С.Ю. Монахов, Еще раз о стандартах емкости амфор эллинистического Херсонеса. ВДИ 4, 1980, 161-179.
- Монахов 1989:** С.Ю. Монахов, Амфоры Херсонеса Таврического IV-II вв. до н.э. Опыт системного анализа (Саратов 1989).

- Монахов 1999:** С.Ю. Монахов, Греческие амфоры в Причерноморье. Комплексы керамической тары (Саратов 1999).
- Монахов 2003:** С.Ю. Монахов, Греческие амфоры в Причерноморье. Типология, каталог-определитель (Москва-Саратов 2003).
- Полин, Дараган 2008:** С. Полин, М. Дараган, Проблемы датировки скифского царского кургана Александрополь (сезон 2006г.). *Revista Arheologică s.n.* IV/2, 2008, 146-163.
- Туровский и др. 2001:** Е.И. Туровский, М.И. Николаенко, В.Н. Горячук, И.В. Ладюков, Древние амфоры в Северном Причерноморье. Справочник-определитель (Киев 2001).

About some assertions on the spread of Greek amphorae in the Getae world

Abstract

The article is devoted to a critical analysis of the article by A. Levinschi "Греческие амфоры на гетских памятниках лесостепи Днестровско-Прутского междуречья – центры и ритмы поступления (Greek amphorae on Getae sites in the forest-steppe area between the rivers of Dniester and Prut – centers and rhythms of delivery)" published in the journal "Stratum plus" № 3 for 2013. The author of this work, not being a specialist in ancient times and Greek amphorae in particular, using for his own scientific research our monograph "Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr. (Greek Amphorae in the Barbarian World of the Northwestern Coast of Pontus Euxinus in the 6th - Early 2nd Centuries BC)" (Chișinău 2007), decided to revise the dating of Greek imports in the barbarian world of Getae, trying to convince us, the professionals, and perhaps himself, that the spread of Greek imports (including amphorae) in the Getae environment refers only to the time interval limited by the 6th – late 4th centuries BC. The effort to prove this timing has become for A. Levinschi "a matter of his scientific life", and he persistently tries to bring his scientific research under this framework. In this article we have tried to comment page by page those arguments that we consider not only wrong, but obviously biased, and which are explained, apparently, not only by ignorance of the specifics of Greek amphorae and their epigraphy and by insufficient knowledge of the professional literature, but also by the fact that the author of the paper under review has analyzed not the material itself but only its illustrations.

О некоторых утверждениях относительно распространения греческих амфор в гетской среде

Резюме

Статья посвящена критическому анализу статьи А. Левинского «Греческие амфоры на гетских памятниках лесостепи Днестровско-Прутского междуречья – центры и ритмы поступления», опубликованной в журнале «Стратум плюс» №3 за 2013 год. Автор этой работы, не являясь специалистом в античном времени и греческой амфорологии в частности, используя для своих научных изысканий нашу монографию «Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr. (Греческие амфоры в варварской среде северо-западного побережья Понта Эвксинского в VI - начале II вв. до н.э.)» (Chișinău 2007), решил пересмотреть датировку греческого импорта в варварской среде древних гетов, стараясь изо всех сил убедить и нас, специалистов, и, видимо, себя самого, что распространение греческого импорта (в частности амфор) в гетской среде относится лишь к промежутку времени, ограниченному VI - концом IV вв. до Р.Х. Попытка обосновать эти хронологические рамки давно стала для А. Левинского «делом всей его научной жизни», и под них он все настойчивей старается подвести все свои исследования. В данной статье мы постарались постранично прокомментировать те тезисы, которые считаем не только ошибочными, но и заведомо тенденциозными, и которые объясняются, по-видимому, не только незнанием специфики греческих амфор и амфорной эпиграфики и недостаточным владением специальной литературой, но и тем, что автор рассматриваемой работы проводил сравнения и анализ не самого материала, а лишь его иллюстраций.

02.05.2013

Dr. Natalia Mateevici, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, st. 31 August, 121-A, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: amforaelada@yahoo.com

